

หลักที่ 2

ศิลาจารึกวัดศรีชุม

ลักษณะศิลา เป็นแผ่นหินรูปใบเสมา สภาพส่วนบนชำรุด กว้าง 67 เซนติเมตร สูง 275 เซนติเมตร หนา 8 เซนติเมตร จารึกเพียง 2 ด้าน ด้านที่ 1 มี 107 บรรทัด ด้านที่ 2 มี 95 บรรทัด จารึกด้วยตัวอักษรไทยสมัยสุโขทัย เป็นภาษาไทย

จารึกหลักนี้เรียกชื่อตามสถานที่พบ คือ “วัดศรีชุม” อันเป็นวัดสำคัญซึ่งตั้งอยู่นอกกำแพงเมืองสุโขทัยทางตอนเหนือ พลโทพระยาสมุหเสนา (ทัต ศิริสัมพันธ์) เมื่อครั้งยังเป็นหลวงสมุหเสนา เป็นผู้ค้นพบในอุโมงค์วัดศรีชุม และได้ส่งมาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร เมื่อ พ.ศ. 2430

ปีที่จารึก เนื่องจากจารึกมีลักษณะชำรุดมาก โดยเฉพาะในตอนต้น ๆ จึงไม่ทราบปีที่จารึก ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ สันนิษฐานว่า คงจารึกในสมัยพระเจ้าเลอไทย ตามที่ออกพระนามในจารึกนี้ว่า พระธรรมราชา ส่วนศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร เชื่อว่าจารึกในสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 1 (ลิไท)¹ ในเรื่องสมัยของจารึกหลักนี้จึงยังหาข้อยุติไม่ได้ คงจะอยู่ในช่วงประมาณ พ.ศ. 1884-1910

จุดมุ่งหมาย เพื่อเล่าประวัติของสมเด็จพระมหาเถรศรีศรัทธาราชจุฬามณีศรีรัตนลงกาที่ปมหาสามิเป็นเจ้า

ผู้แต่ง ไม่ทราบแน่ชัดว่าผู้ใดแต่ง ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ได้กล่าวว่า สมเด็จพระมหาเถรศรีศรัทธาฯ ทรงเป็นผู้เล่าเรื่องในจารึกทั้งหมด บางตอนใช้สรรพนาม “กู” เพราะเป็นข้อความในอัญประกาศ²

¹สุจิตต์ วงษ์เทศ, “การตีความศิลาจารึกสุโขทัยหลัก 2,” อภิปราย ณ ห้องแอลที ดิกนิตศาสตร์, 6 กันยายน 2522. หน้า 3. (อัคราเนนา).

²ประเสริฐ ณ นคร, “การตีความศิลาจารึกสุโขทัยหลัก 2,” อภิปราย ณ ห้องแอลที ดิกนิตศาสตร์, 6 กันยายน 2522. หน้า 7. (อัคราเนนา).

เนื้อความ¹ อาจแบ่งได้เป็น 11 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 (ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 1-21) เริ่มต้นด้วยการกล่าวสรุปเป็นเรื่องย่อว่า สมเด็จพระมหาเถรศรีศรัทธาราชจุฬามณีศรีรัตนลงกาที่ปมหาสามีเป็นเจ้าของ ได้เคยเสด็จไปที่ลังกาทวีป บริเวณใกล้ฝั่งน้ำมาวลิกคงคา นอกเมืองกำพล (เมืองหลวงเก่าของลังกา) พระองค์ได้ทรงสร้างพระทันตธาตุสุคนธ์เจดีย์ไว้ที่เมืองกำพล จากนั้นได้เล่าพระประวัติและราชตระกูลของพระองค์ไว้ว่า พระองค์ประสูติในนครสหวงสองแคว (พิษณุโลก) ปู่พระนามว่า พระยาศรีนาวนำถุม (พ่อขุนศรีนาวนำถุม) เป็นกษัตริย์ครองราชย์ 2 เมือง คือ สุโขทัย และศรีสัชชนาลัย พระยาศรีนาวนำถุมได้โปรดเกล้าฯ ให้ประดิษฐานพระศรีรัตนมหาธาตุใกล้ฝั่งน้ำ (คงหมายถึง พระศรีรัตนมหาธาตุที่ศรีสัชชนาลัย ที่เรียกว่า พระธาตุเขลียง หรือวัดพระปรากฏ² บัดนี้ เพราะตั้งอยู่ใกล้ฝั่งน้ำยม)² เขตแดนที่พระยาศรีนาวนำถุมทรงปกครองนั้นมีกล่าวไว้ว่า ทางทิศใต้ ถึงเมืองขุนลุนตา เมืองขุนตา และเมืองขุนด่าน ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ (ทิศเหนือ) ถึงเมืองขอดและเวียงเหล็ก ทางทิศตะวันตกถึงเมืองลำพูน ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ถึงเชียงแสน พะเยา และทิศเหนือถึงเมืองด่าน

พระยาศรีนาวนำถุมทรงมีพระปรีชาสามารถอย่างยิ่ง ได้ทรงกระทำยุทธหัตถีกับ อีแดงพะเลิง³ จนตีได้เมืองราด แล้วก็ทรงมอบเมืองราด และเมืองลุมให้กับพ่อขุนผาเมือง (พระยาผาเมือง) ไอรส เป็นผู้ปกครอง พ่อขุนผาเมืองเป็นเจ้าของที่มีความสามารถแก่งกล้า ในการรบ ทรงตีได้เมืองต่าง ๆ มาเป็นเมืองขึ้นเมืองออก อีกทั้งได้ช้างไว้ใช้ในบ้านเมืองเป็นจำนวนมาก

ตอนที่ 2 (บรรทัดที่ 21-41) เล่าเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์การก่อตั้งราชวงศ์พระร่วง ซึ่งเป็นเรื่องการต่อสู้ของพ่อขุนบางกลาวหา (เดิมเรียก พ่อขุนบางกลางท่าว) กับพ่อขุนผาเมือง ที่ทรงสู้รบกับขอมสบาดโขลญลำพง (เดิมเรียก ขอมสบาดโขลญลำพง) เพื่อชิงเอาเมืองสุโขทัยคืนมา ในจารึกเล่าว่า พ่อขุนบางกลาวหาเสด็จไประดมพลเมืองบางยางให้มาสมทบกับบริพลของพ่อขุนผาเมืองเจ้าเมืองราด เมื่อระดมพลแล้วพ่อขุนบางกลาวหาทรงสามารถตีเอาเมืองศรีสัชชนาลัยไว้ได้ ฝ่ายพ่อขุนผาเมืองทรงยกพลออกไปกวาดต้อนเอาผู้คนที่เมืองบางขลังแล้วยกทัพกลับเมืองราด เมืองสะคา ตามเดิม เมื่อทางเมืองศรีสัชชนาลัยเกิด

¹ศึกษาจากฉบับผลการสัมมนา พ.ศ. 2523

²ศิวาจาริกสุโขทัยหลักที่ 2 (จารึกวัดศรีชุม) ฉบับผลการสัมมนาพุทธศักราช 2523 (กรุงเทพฯ : หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2527) หน้า 61.

³คำว่า "อีแดงพะเลิง" ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร แปลว่า "อีแดงเพลิง"

รบพุ่งกับขอมสบาดโขลญลำพงซึ่งอยู่ในเมืองสุโขทัย พ่อขุนบางกลางหาวได้ทรงขอกองทหาร จากพ่อขุนผาเมือง เพื่อรวมกำลังกันในการรบ ทั้งพ่อขุนบางกลางหาว และพ่อขุนผาเมืองต่าง ทรงช้างนำทัพพร้อมกันออกสู้รบ เมื่อพ่อขุนบางกลางหาวทรงออกรบกับขอมสบาดโขลญลำพง แล้ว จึงให้ทหารไปบอกแก่พ่อขุนผาเมือง พ่อขุนผาเมืองคงจะทรงดีดลหลังทัพขอมสบาด- โขลญลำพง และได้ชัยชนะจึงยึดเมืองสุโขทัยได้ แล้วได้ทรงยกเมืองสุโขทัยให้แก่พ่อขุนบาง- กลางหาว พ่อขุนบางกลางหาว ทรงไม่กล้าเข้าเมือง ด้วยทรงเกรงแก่พระสหาย พ่อขุนผาเมือง จึงทรงยกพลออกจากสุโขทัย พ่อขุนบางกลางหาวจึงทรงเข้าเมือง จากนั้นพ่อขุนผาเมืองได้ทรง จัดพิธีราชาภิเษกพ่อขุนบางกลางหาวให้เป็นกษัตริย์ครองกรุงสุโขทัย อีกทั้งได้ประทานพระ- นาม “ศรีอินทราดินทราทิตย์” อันเป็นพระนามของพระองค์ให้กับพ่อขุนบางกลางหาวด้วย พ่อขุนบางกลางหาว จึงทรงมีพระนามว่า “ศรีอินทราดินทราทิตย์”

จารึกได้กล่าวถึงพ่อขุนผาเมือง ในฐานะราชบุตรเขยของกษัตริย์ขอมว่า เมื่อก่อนนี้ กษัตริย์ขอมหรือ “ผีฟ้า เจ้าเมืองศรีโสธรปุระ” ได้พระราชทานพระราชธิดา พระนามว่า นาง สุขรรมหาเทวี (เดิมเรียก สิชรรมหาเทวี) และพระขรรค์ชัยศรี ให้กับพ่อขุนผาเมือง และยังได้ ทรงตั้งพระนามให้สมกับพระเกียรติยศว่า ศรีอินทราดินทราทิตย์

ข้อความในช่วงนี้มีเหตุผลพอที่จะสันนิษฐานว่า¹ พ่อขุนศรีนาวนำถมได้รับอำนาจ จากผีฟ้า เมืองศรีโสธรปุระ ให้เป็นผู้ปกครองเมืองศรีสัชชนาลัย สุโขทัย และหัวเมืองใกล้เคียง ลักษณะคล้ายเมืองประเทศราช พ่อขุนศรีนาวนำถมจึงมอบให้โอรสไปปกครองเมืองใกล้เคียง พร้อมทั้งแผ่ขยายอำนาจตีเมืองเล็กเมืองน้อยไว้ในอำนาจอีกด้วย ส่วนพ่อขุนบางกลางหาว นั้น น่าจะเป็นคนไทยที่มีความสัมพันธ์อันมิตรสนิทกับพระยาผาเมือง และคงจะได้รับการ อุปการะในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านการทหารจากพระยาผาเมืองมาโดยตลอด และเมื่อขอม สบาดโขลญลำพงซึ่งเป็นคนดงคนป่าพยายามจะยึดอำนาจเมืองสุโขทัยศรีสัชชนาลัย พ่อขุน บางกลางหาวจึงพยายามจะปราบปรามให้ราบคาบ แต่กระทำไม่สำเร็จ ต้องอาศัยกำลังฝีมือ ของพระยาผาเมืองปราบจึงชนะ จากนั้นยกเมืองสุโขทัยให้พ่อขุนบางกลางหาวครอบครอง ต่อไป

นับแต่นั้นมาพ่อขุนศรีอินทราดินทราทิตย์และพ่อขุนผาเมือง ต่างก็ทรงยกกองทัพ มาสมทบกันเป็นการร่วมมือร่วมใจปราบปรามหัวเมืองต่าง ๆ ทั้งเมืองใต้เมืองเหนือทุกหน ทุกแห่ง แล้วจากนั้นจึงต่างก็แยกย้ายกลับบ้านเมืองดังเก่า

---

¹ ศีลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 2 (จารึกวัดศรีชุม) ฉบับผลการสัมมนาพุทธศักราช 2523, หน้า 57.

ข้อความต่อมา กล่าวสรรเสริญกษัตริย์ราชวงศ์พระร่วงไว้อย่างสั้น ๆ ว่า

“(36)...ลูกพ่อขุนศรีอิ-

(37) นทราทิตยผู้หนึ่งชื่อพ่อขุนรามราชปรา(ช)ญ์รัฐธรรม
ก่อพระศรีรัตนธาดาอันหนึ่ง ในศรีสัตนาลัย หลานพ่อขุนศ-

(38) รืออินทราทิตยผู้หนึ่งชื่อธรรมราชาพลูรู้บุญรัฐธรรม
มีปรีชญาแก่กม บมิกกล่าวถึเลย...”

นอกจากนี้ยังได้กล่าวสดุดีพ่อขุนผาเมืองในฐานะทรงเป็นพระอาจารย์ และผู้มีพระคุณ
ต่อบรรดาท้าวพระยามหากษัตริย์ทั้งหลายว่า

“(38)...พ่อขุนผาเมือง เจ้าเมือง

(39) ภาคนั้น ให้สร้างเจดีย์มีคุณแก่ผู้งทำวพระยาเป็น
อาจารย์พรนธิบาลแก่ผู้งกษัตราธิราชทั้งหลาย มา

(40) สถิตอยู่ในศรีเสขนาไล...ทุกแห่ง ให้เป็นบุรา
...สพายลูนปุนหลังทั้งหลายยอมให้สบสรร

(41) ลิกคุณ ทานมิ...ผู้เป็นครูหนักหนาแก่กม...”

อธิบายคำ

บรรทัดที่ 38	พล	=	เกิด
	ปรีชญา	=	ปรีชา ความรู้ ปัญญา
	บมิกกล่าวถึเลย	=	ไม่สามารถจะกล่าวได้ถึง
” 39	อาจารย์พรนธิบาล	=	ครูบาอาจารย์
” 40	บุรา	=	เมือง
	พายลูนปุนหลัง	=	ภายหลัง
	สบ	=	ประสพ
	สรรลิกคุณ	=	คุณอันเป็นเครื่องขัดเกลาจิตใจ

ตอนที่ 3 (บรรทัดที่ 41-52) กล่าวไว้ว่าสมเด็จพระมหาเถรศรีศรัทธาราชาจุฬามณี-
ศรีรัตนลงกาที่ปมหาสามีเป็นเจ้าเป็นพระราชนัดดาของพ่อขุนผาเมือง เมื่อผนวชแล้วได้ทรง
บำเพ็ญบุญบำเพ็ญทานอยู่เสมอ ทรงจำศีลภาวนาอยู่กลางป่า ประพฤติปฏิบัติเยี่ยงพระสงฆ์
ชาวสิงหล และเสด็จจุดงค์อยู่เนือง ๆ ทรงแสวงหาความรู้เพราะปรารถนาจะบรรลुพระโพธิ-
ญาณ ได้ทรงปลุกต้นพระศรีมหาโพธิ สร้างพระพุทธรูปไว้ทุกแห่ง ทรงทะนุบำรุงพระศาสนา
ให้เจริญรุ่งเรือง ทรงพระเมตตาปราณีปล่อยสัตว์ทั้งหลาย ตลอดจนสั่งสอนคนทั้งหลายให้

รู้จักละอาย และเกรงกลัวต่อบาป ไม่กระทำผิดต่อผู้เฒ่าผู้แก่ พ่อแม่ ครูอาจารย์ ญาติสนิท มิตรสหายทั้งหลาย

ตอนที่ 4 (บรรทัดที่ 53-60) เล่าถึงปาฏิหาริย์อันเกิดจากการอธิษฐานของสมเด็จพระมหาเถรศรีศรัทธาฯ เมื่อทรงปลูกต้นไม้ต่าง ๆ ไม่ว่าจะปลูกไม้กระถาง ไม้กระถาง กิ่งพระศรีมหาโพธิ์ หรือไม้อื่น ๆ โดยเฉพาะในนครสิงหลได้ทรงปลูกต้นไม้โพธิ์อธิษฐาน และได้ทรงนำกิ่งโพธิ์มาปลูกในเมืองไทยด้วยสมเด็จพระมหาเถรศรีศรัทธาฯ ทรงอธิษฐานว่า หากพระองค์จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าจริงดังว่า ขอให้ต้นไม้อย่าได้เหี่ยว เมื่อทรงอธิษฐานดังนั้นแล้วก็ปรากฏว่า ต้นไม้เติบโตสูงใหญ่งดงามมาก นับเป็นปาฏิหาริย์อันเกิดจากบุญญาบารมีของสมเด็จพระมหาเถรศรีศรัทธาฯ นั่นเอง เหตุการณ์นี้ในจารึกได้เล่าไว้ว่า

“(35)...แผ่นดิน (=แม่) ไม้กึ่งก็ดี แผ่นดิน
กิ่งพระศรีมหาโพ...แผ่นดินอี...ก็ดี แผ่นดิน...สิริ

(54) พระศรีมหาโพธิ์นครสิงหลนั้นก็ดี สมเด็จพระมหาเถรเป็นเจ้า เอามาปลูกเหนือดิน จึงอธิษฐาน ติว่า

(55).....พระพุทธเจ้าจริงจึงว่า (=ดังว่า) ไชว์ จุงให้เป็นอย่าได้เหี่ยวสักอัน ครั้นอธิษฐานดังอัน ชื่อใบหนึ่งแ-

(56) หัง...จึงขึ้นเป็นใบเขียวงามหนักหนาแก่กม เป็นต้นใหญ่ต้นหลวงสูงงามหนัก

(57) นา.....”

ข้อความต่อมาซ้ำรูดมาก เข้าใจว่ากล่าวถึงสมเด็จพระมหาเถรศรีศรัทธาฯ ได้เสด็จอุดงค์ไปถึงดินแดนชมพูทวีปและลังกาทวีป

ตอนที่ 5 (บรรทัดที่ 61-74) เล่าเหตุการณ์เมื่อครั้งสมเด็จพระมหาเถรศรีศรัทธาฯ ยังทรงเป็นคฤหัสถ์อยู่ คือทรงเป็นเจ้าของศรีศรัทธาราชจุฬามณี ไอรสพระยาตำแหน่งพระรามทรงเป็นนักรบที่แกร่งกล้า มีกำลังประดุจราชสีห์ ได้ทรงชนช้างกับขุนจิง ตัวขุนจิงนั้นขี่ช้างสารสูงใหญ่ตักน้ำมัน และทำทนายพระยาตำแหน่งพระราม พระยาตำแหน่งพระรามไม่โปรดการสู้รบ จึงทรงขอแลกด้วยหมอนแพร เป็นเหตุให้เจ้าศรีศรัทธาฯ ทรงเจ็บแค้นแทนพระบิดาเสมือนดังพญานาคราชถูกตีขวิดหาง จึงทรงขับช้างพัง (แม่ช้าง) เข้าสู้กับช้างสารสูงใหญ่ ซึ่งตักน้ำมันรอท่าอยู่ก่อนแล้วนั้น ขณะต่อสู้กันนั้น เจ้าศรีศรัทธาฯ ทรงใช้หน้าไม้ยิงถูกรูน้ำมันพอดี ทำให้ช้างนั้นเจ็บมาก พลเดินเท้าที่อยู่ข้างข้างของเจ้าศรีศรัทธาฯ ก็ยังช่วยแทงด้วย ช้างสารถึงกับเดินโขยกมุดหนีเข้าป่า เจ้าศรีศรัทธาฯ ก็ทรงขับช้างพังไล่ตามตี ต่อสู้กันอยู่สองสามครั้ง จน

กระทั่งข้างขุนจิ้งหรีดไป เจ้าศรีศรัทธาฯ ก็ทรงติดตามอย่างไม่ลดละ ในที่สุดก็ทรงจับได้
ข้างสารนั้นมา ชัยชนะครั้งนี้ สมเด็จพระมหาราชแห่งกรุงสุโขทัย (คงหมายถึง พระเจ้าเลอไทย)
ทรงโปรดปรานเป็นอย่างยิ่งถึงกับออกพระโอษฐ์ว่า “ดังฤๅแลแม่ข้างต่อข้างสารตักน้ำมันแล
ข้างสารตักน้ำมัน...หนีแก่แม่ข้าง...ดังฤๅแลข้างสารตักน้ำมันหนีดังอัน...”

ตอนที่ 6 (บรรทัดที่ 75-81) เล่าพระประวัติย้อนหลังว่า ขณะยังทรงพระเยาว์ ได้
เสวยนมพระมารดาจนพระชนมายุได้ 2 พรรษาเศษ ต่อมาเมื่อพระชนมายุได้ 17-18 พรรษา
ได้ทรงออกรบ 2 ครั้ง ดังจารึกไว้ว่า

“(77)...มาถึงสิบเจ็ดปีสิบแปดปี มี

จำบัง (=การรบ) ด้วยขุนผู้หนึ่งชื่อท้าวมน...ง จำบังด้วย

(78) อีกมันผู้หนึ่งชื่อท้าวอิจาน...”

เมื่อพระชนมายุได้ 26 พรรษา ก็ได้ทรงออกรบครั้งสำคัญกับขุนจิ้ง ดังกล่าวมาแล้ว
ต่อมาจารึกกล่าวถึงการศึกษาศิลปวิทยาต่าง ๆ ของเจ้าศรีศรัทธาฯ ว่า

“(79)...เจ้าศรีศรัทธาราชาจุฬามณี

(80)...คุณมักเรียนคุณอันพิเศษ

อันหนึ่งรู้คุณข้าง อันหนึ่งรู้คุณม้า อันหนึ่งรู้คุณ. อัน

(81) หนึ่งรู้คุณ. น อันหนึ่งรู้คุณสีห...อันหนึ่ง

รู้คุณคือธนูศิลป์ (=ศร, หน้าไม้) ยิ่งเข้าไป

ก็ถูก รู้คุณหลายประการ”

ตอนที่ 7 (บรรทัดที่ 82-90) ต่อด้วยด้านที่ 2 บรรทัดที่ 1-5) เล่าพระประวัติต่อมาว่า
เจ้าศรีศรัทธาฯ ได้ทรงพบกับความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของชีวิต ชีวิตไม่ราบรื่นสงบสุข ดังจารึก
ไว้ว่า

“(82) มหาเถรศรีศรัทธาราชาจุฬามณีนัน บัดเข้า

บุญเข้าบาป บัดหัวบัดให้ บัดได้บัดเสีย บัด

(83) ได้สุขบัดได้ทุกข์ เวียนลับกลับไปมา

เชิญใจในสงสารนี้หลายซ้ำแก่กม...”

ครั้นพระชนมายุได้ 29-30 พรรษา ทรงมีพระโอรสพระองค์หนึ่ง และทรงเปื้อนหน้า
โลก “เห็นสงสารภพนี้ อนิตยอนาถ บมิเที่ยง จึงค้ำนิงโพธิสมภาร” ดังนั้นเมื่อพระชนมายุได้
31 พรรษา ทรงบริจาคทานวัตถุ โปรดให้นำเครื่องคัตราวุธต่าง ๆ ออกทำลาย แล้วทรงบริจาค
พระธิดา 2 พระองค์ และพระชายาให้แก่ผู้ที่มาทูลขอ หลังจากนั้นได้เสด็จออกทรงผนวช
ด้วยทรงปรารถนาจะเป็นพระพุทธเจ้า ดังในจารึกกล่าวไว้ว่า

“(86)...มาถึงสามสิบเอ็ดปีมีศรัทธา

หนักหนาชื่อผู้ใดปรารถนาเอาหัวตน

...

(87) โอยทานเมื่อนั้น จึงขณะนี้มีล้างเครื่อง

อาวุธทั้งหลายอันเป็นต้นว่า...

(88)...สหน้าไม้ธนูฟันหุงจันในป่า...

(89)...นึ่ง...ต้องสวะพันละ (=สละภาระ) เหี้ย

เรือนแต่งเรือนผ้าด้วยผ้าแดง ผ้าเหลือง ผ้าดำ

ผ้าเขียว ผ้าขาว

(90) เลื่อม...สาเอาห่อปะได้ จึงไตรกระยาทาน

...

ด้านที่ 2 (1) .....มนิรัตนปิด.

ราคไฟทุ...การประพาลรัตนแก้ว

(2).....น แต่งแ่งลูกสาว

สองคนใส่ทองปลายแขนแหวน...ย.....

(3).....หนักหนา โอยทาน

ให้แก่ท่านผู้มาขอด้วยมหาศรัทธาเม็ช.ก.

(4).....แต่งแ่งเล็งคูมีรูป

งามแก่ตา โอยทานให้แก่ท่านผู้มาขอและออกบวช

(5).....ปรารถนาเป็นพระพุท

มหาอุตม จึงภิเษกกรมออกจากรัตนภูมิสพายบาตร”

ตอนที่ 8 (ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 6-18) เล่าถึงการสร้างและการปฏิสังขรณ์ศาสนสถานของสมเด็จพระมหาเถรศรีศรัทธาฯ ว่า ได้เสด็จออกเที่ยวแสวงหาพระศรีรัตนมหาธาตุเพื่อนำมาบูชา และทรงแสวงหาต้นพระศรีมหาโพธิเพื่อนำมาปลูกในนครสุโขทัย บางฉลิ่ง และศรีสัชชาลัย ทรงสร้างพิหารอาวาสและพระพุทธรูปอันงามวิจิตรทุกแบบแผน (ต้องจารีต) ไว้ในวัดศรีชุม (ไว้ในที่นี้) ทรงสร้างกุฎิ อาศรม สะพานใหญ่ และทรงปลูกดอกไม้หลายพรรณ บางแห่งทรงปลูกตำหนักใหญ่ ศาลาขุดสระใหญ่ ก่อพระมหาเจดีย์ ปลูกพระศรีมหาโพธิ และทรงสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ บางแห่งทรงเทศกาลซื้อสัตว์ทั้งหลายเพื่อปลดปล่อยเป็นการโปรดสัตว์ ดังนี้

“(15).....ล้างแห่งเทศกาลซื้อสัตว์ทั้งหลายไป-

(16) รส อันเป็นต้นว่า คนอีกแพะแลหมูหมา
เปิดไถ่ทั้งห้าหนักหกปลาเนื้อฝูงสัตว์ทั้งหลาย”

ข้อความตอนนี้แสดงว่า สมัยนั้นมีการค้าขายทาสกันด้วย

ต่อมากล่าวถึงการแกะสลักพระพุทธรูปในต้นอินทนิลที่ตั้งโปรสข้างในเขานางตาย
และมีการนำช้างไปบูชาพระพุทธรูป ณ ที่แห่งนั้น

ตอนที่ 9 (ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 18-35) เล่าถึงการบูรณะปฏิสังขรณ์พระมหาธาตุหลวง
ซึ่งแต่เดิมพระมหาธาตุหลวงสูงเพียง 95 วา ทรงก่อเพิ่มขึ้นอีก 7 วา รวมเป็น 102 วา ขอมเรียก
พระมหาธาตุองค์นี้ว่า พระธม (=พระใหญ่) ประดิษฐานที่กลางนครพระกฤษณ์อันเป็นบริเวณ
ที่ชุมนุมพระมหาธาตุ

ในเรื่องตำแหน่งที่ตั้งของนครพระกฤษณ์ (นครพระกริส) ยังไม่มีข้อยุติว่าตั้งอยู่
ที่ใด บ้างก็ว่าตั้งอยู่ที่นครปฐม บ้างก็ว่าน่าจะตั้งอยู่แถวเมืองปาดลือบุตร ประเทศอินเดีย บ้าง
ท่านก็ว่าน่าจะตั้งอยู่ในเมืองมอญ หรือพุกาม หรืออาจจะเป็นที่ศรีธานยกฎกา ตำบลหนึ่งใน
อินเดียได้ก็ได้

ต่อมาจารึกได้เล่าว่า ปุณในป่าหาได้ยาก สมเด็จพระมหาเถรศรีศรัทธาฯ จึงทรงอธิษ-
ฐานขอให้พบปุณ ถ้าหากพระองค์จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าจริง ครั้นอธิษฐานดังนั้นแล้ว
ก็ปรากฏว่าได้พบปุณจำนวนมากมาย นอกจากนี้พระมหาธาตุหลวงนี้ยังแสดงปาฏิหาริย์ให้
เห็นเป็นอัศจรรย์ยิ่ง

นอกจากสมเด็จพระมหาเถรศรีศรัทธาฯ จะได้ทรงบูรณะมหาธาตุหลวงแล้ว ยังได้
ทรงสร้างมหาพิหารและทรงบูรณะพระพุทธรูปหินเก่า ๆ ทั้งหลายซึ่งแตกหักกระจัดกระจายอยู่
ตามที่ต่าง ๆ ในที่ไกล ๆ เมื่อบูรณะแล้วได้ทรงนำมาตั้งเรียงไว้ในมหาพิหารนั้น

ตอนที่ 10 (ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 36-42) เล่าถึงการประดิษฐานพระเจดีย์องค์หนึ่งชื่อ
ศรีธัญกตก (ศรีธานยกฎกา¹) และการบูรณะซ่อมแซมพระเจดีย์ 9 องค์ ดังจารึกไว้ว่า

“(36)...ในมณิเทศในปาดลือบุตรนคร ไกล

ฝั่งน้ำอโนมานที พระศรีรัตนมหาธาตุเป็นเจ้า

ชื่อศรีธัญก-

(37) ดกา พระกฤษณ์ พระ...หากประดิษฐาน

พระกฤษณ์นั้น คือตนพระมหาสามิศรีศรัทธาราช

จุฬามณีศรีรัตนลง-

¹ศรีธานยกฎกา เป็นชื่อดำบลหรือแคว้นในอินเดียใต้ และเมื่อสร้างเจดีย์ขึ้น จึงเรียกชื่อเจดีย์
ตามสถานที่ตั้งไปด้วย

- (38) กาทิปเป็นเจ้า คือตนพระรามพระนารายณ์เทพจยติ หากเที่ยวในสงสารภพอันโหด (=ท่องเที่ยว) เกิดไปมาแล เมตไตร-
- (39) โยโคตตโมคคานี้ มีแห่งมหานิทานแล พระเจดีย์สูงใหญ่ รอบนั้นฉลักริน-
ห้ำร้อยชาติดิรเทศงา.
- (40) มพิจิตรหนักหนาแก่กม ตรุก (=จีน ชาวหมู่บ้านตลุก ชาวทมิฬเผ่าเตลุก)
มล้างเอาทองตรธาน สมเด็จพระมหาสามีจากแต่สีหลมา เอาฝูง.
- (41) .....แบกอิฐแต่ต่ำขึ้นไปกระทำพระเก้าท่าน (=เจดีย์ 9 องค์) คิน-
บริบวรรณด้วยศรัทธา ยังเอาพระ
- (42) ศรีรัตนมหาธาตุสองลูก แต่สีหลมาประดิษฐานที่นั่นโสด บมิดคนนาก็เลย...”

ตอนที่ 11 (ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 42-87 ต่อด้วยด้านที่ 1 บรรทัดที่ 91-107 และต่อด้วยด้านที่ 2 บรรทัดที่ 88-95) เป็นตอนสุดท้าย ข้อความบางตอนซ้ำรูดมาก เล่าถึงการบูรณะพระมหาธาตุซึ่งมหายังคณะมหาเจดีย์ ซึ่งประดิษฐาน ณ ริมฝั่งน้ำมาวลิกคองคา เมืองสิงหล นอกจากนี้สมเด็จพระมหาเถรศรีศรัทธาฯ ยังได้ทรงบูรณะพระพุทธรูปหินที่แตกหักอีกเป็นอันมาก และด้วยเหตุที่พระองค์ทรงบำเพ็ญบุญสมภาร “วันเดียวยี่สิบแปดการ” พระมหาธาตุจึงเสด็จปาฏิหาริย์ยิ่งใหญ่นานติดต่อกันถึง 31 วัน ครั้งนั้นทรงได้รับพระมหาธาตุไว้ 2 องค์ บรรดาชาวสิงหลที่ได้เห็นปาฏิหาริย์ของพระมหาธาตุต่างก็พากันเลื่อมใสศรัทธาในพระบุญญาบารมีของสมเด็จพระมหาเถรศรีศรัทธาฯ เป็นอย่างยิ่ง ต่อมาสมเด็จพระมหาเถรศรีศรัทธาฯ ได้เสด็จไปยังเมืองกำพะไล และได้ทรงสร้างพระทันตธาตุสุคนธเจดีย์ไว้ ตอนท้ายกล่าวถึงความศรัทธาในพระบรมสารีริกธาตุของชาวสิงหล จะขอคัดข้อความในจารึกมาให้ดูเป็นบางตอน ดังนี้

“(43)...ใกล้ฝั่งน้ำมาวลิกคองคา ที่พระพุทธเป็นเจ้าปุจรามขัน (พระพุทธเจ้าทรงแสดงปาฏิหาริย์ปูแผ่นหนังปราบยักษ์) ประดิษฐานพระเกศธาตุ พระ

(44)...ธาตุพระบริโศคธาตุ พระศรีรัตนมหาธาตุ

เรียกชื่อมหายังคณะมหาเจดีย์แล พระเป็นเจ้า

(45) นั้นเสด็จปาฏิหาริย์อัศจรรย์แก่กม บัลลังก์พระมหาธาตุ

พังฝ่ายบูรพทิศสิบสามวา กุมิ

(46) ศรัทธาพยายามขัน (=ทำให้แน่น) อิฐประกิด (=ประกอบ) เข้า

จทายปูน (=ถือปูน) มีถองถ้วน เมื่อทากปูนแต่ยอดแก่กม

ถึงดินสูง

- (47) ใหญ่ชาวงามดั่งเขาไกรลาส คงตอติ้นต่อมือต่อทั้งตนพระพุทธรูป
หลายแห่งทำโหน่ง (=หอนั่ง) ก่อแ-
- (48) ล้วนเป็นตนพระพุทธรูปหินงามแกกม ภูหากใช้ตนภูกระทำการ-
บุญสมภารวันเดียวยี่สิบแปดการ
- (49) พระมหาธาตุเป็นเจ้าจึงเสด็จปาฏิหาริย์หนักหนา
ดั่งน้ำมหาสมุทรระลอกดั่งฝนตกห่า
- (50) ใหญ่รัสมี่กลางอันดั่งพรรษจรวดสวาย (=ฝนชะช่อมะม่วง)
สุภาลูกาบุษบธรา (=ธารน้ำใสสะอาดประหนึ่งดอกไม้)
รัสมี่กลางอันเลื่อม
- (51) ดั่งดวงดาวคำเลื่อมดั่งน้ำทอง ไหลจรสไปทุกแห่ง
รัสมี่กลางอันขาวดั่งด.
- (52) .....กัรตันดั่งดอกช้อน (=มะลิช้อน) ดอกพุด เห็นแก่ตา
ดาษทั่วจักรวาล (=จักรวาล) พระเกศธาตุเสด็จมี-
- (53) มู่หนึ่งซี (=ไซ ซอนไซ เจาะ) ดั่งสายฟ้าแมลงบ ดั่งแถวน้ำแล่น
ในกลางหาวอัศจรรย์ สิ่งหนึ่งเห็นตะวัน
- (54) ...ออกเขี้ยวดั่งสูงเผาหม้อ (=สุ่มเผาหม้อ) เผาไห พระคิวดาตุ-
เสด็จจากเจดีย์ทองพุ่งขึ้นไปยัง
- (55) .....เห็นดั่งตะวันส่องอันเรืองไสงามหนักหนาแพ้ (=ชนะ)
พระอาทิตย์ พิศดูพระ
- (56) คิวดาตุประมาณเท่ากลองเงินอันใหญ่รอบนั้นด้วยกว้าง
แสงจรสโอภาแล ประหลาดค.
- (57) วรแลว่ามีฉัพพรรณรังสีเหลืออง แดง ดำ เขียว ขาว
ขาว (=เลื่อมพราย) จรัส ส่องในโลกธาตุทุกแ-
- (58) ห่งปาฏิหาริย์แต่แต่ดุดันถึงสองชั้นฉายจักใกล้เที่ยง
ชาวสีหลห้าบ้าน (=ห้าหมู่บ้าน) ข้ำมน้ำคงคา (=มารลิกคงคา)
- (59) พายมาสาธุการเสียงร้อมมีไกลาหลหนักหนา เขาอาราธนาพระปมี
เสด็จลงมา เขาให้กู
- (60) อาราธนาพระจึงลงมาประทับฉิณรอบพระเจดีย์ทอง
แล้วผยองขึ้นเมื่อ (=พุ่งขึ้นไป) เล่า ภูมิศรัทธาหนัก
- (61) หนากูจึงทอดตน ภูโอยทานให้ชีวิตขาด ว่าจักสท่าศาสนา
ในลงกาที่ปี จักฟังคำพร

- (62) เป็นเจ้าทุกอันแล พระเป็นเจ้าจึงลงมาขั้วรอบสุวรรณเจดีย์
 รัสมีกะเลียก (=จ้ำ เป็นแฉก) งามหนัก
- (63) หนา...ดังกงเกวียนแก้ว แล้วพระศิวาธาตุเจ้าจึงเสด็จเข้า
 ในโกศทอง ฝูงพระธาตุ.
- (64) .....จึงเข้ามาสู่พระเจดีย์พอดังเม็งฟ่าน (=เม็งบินฟ่าน)
 เข้ามาสู่รั้งนั้นแล กุจึงลุกขึ้นอัญชูลี
- (65) ค่อยมาถึงในที่นี้ โยธาพระศรีรัตนมหาธาตุเจ้ากุ
 ลูกหนึ่งมีพรรณงามดังทองรัสมีเท่า
- (66) ลูกหมาก...เสด็จมาแต่กลางหาว ลงมาขั้วรอบตนท่านแล
 จึงเสด็จขึ้นอยู่เหนือห-
- (67) วแล พระรัตนธาตุจึงเสด็จมาอยู่กึ่งหน้าผากพระศรีศรัทธา-
 ราชจุฬามณีศรีรัตนลงกาที่-
- (68) ป จึ่งยอสองมือรับเอาแลไหว้ พระเกศธาตุเส้นหนึ่ง
 เลื่อมงามคว่างมาแต่บนสะพัดเท-
- (69) นือหัวพระศรีศรัทธาราชจุฬามณีนิย (= รุ้สึก) ศรัทธาน้ำตา
 ถั่งตกหนักหนา บูชาทั้งตน ออก เข้า ของที่-
- (70) ง หลายปมีว่าถึเลย ชาวสีหลทั้งหลายเห็นอัศจรรย์ดังอัน
 เขาจึงขันทอดตน
- (71) ไหว้คันทพิตเบญจางค (= เบญจางคประดิษฐ์) นอนพักข้างดิน
 (= ชงม์ แข็ง) พระศรีศรัทธาราชจุฬามณี คนทั้งหลายไหว้ค-
- (72) นเต็มแผ่นดิน อุปมาดังเรียงท่อนอ้อยไว้มากตามดาษ (= เดียรดาษ)
 เต็มที่สถานนั้นแล เขาจึง
- (73) ขึ้นบังคม ลางคนว่าเจ้าราชกุมารมหาสามีนี้หน่อพุทธางคจริงแลหนอ
 เขาจึงเอาน้ำมาล้างดิน
- (74) พระมหาสามี สู้เอาน้ำ (= รongเอาน้ำ) กิน ขุดเอาดินที่มหาสามีศรีศรัทธา
 ราชจุฬามณีเหยียบที่ไดยอ (= ยก) ดินที่นี้-
- (75) น ขุดเอาดินที่นั่นขันกัน (= แข่งกัน) เข้าไปไหว้บูชา รุ่งนั้น พระมหาธาตุ-
 สองลูกเรือง...ด-
- (76) ง ดาวค่อยเสด็จไปกลางหาวก่อนพระศรีศรัทธาราชจุฬามณี
 จึงข้ามน้ำคงคาไป.. ช้-

- (77) วคืนหนึ่ง พระเจ้าเสด็จเข้าในโกศ ทรงแล้วเมื่อรุ่งจึงเสด็จออก-
อยู่บัลลังก์ ให้คน ท้-
- (78) ง หลายเห็นศรัทธาสาธุการแล จึงเสด็จคืนเรื่องเท่างงจักรกลิ่ง-
ไปกลางหาว สู... •
- (79) เจตีย์ทองที่เก่า รัสมิ์ถูกชานต้องพรายเรื่องงามชิงแสงพระอาทิตย์-
เมื่อฟุ้งขึ้น
- (80) พระเป็นเจ้าที่นั่นปาฏิหาริย์ได้สามสิบเอ็ดวัน เขียมพระเป็นเจ้า-
ปาฏิหาริย์ด-
- (81) งอัน เพื่อจักให้สำแดงแก่คนทั้งหลายให้ไปช่วยยอธรรมในลงกาทวีป
- (82) เป็นมหากุศลอันใหญ่ให้ปรากฏแก่พุทธศาสน์ ลางแห่งไปถึง-
อารญิกนอกเม-
- (83) องค์ภาพไล ชาวสิงหลจึงประดับ ธชปฎากที่ปฐุปันธมาลา
(= ธง ธงปฎาก ประทีป รูป ของหอม ดอกไม้หอม) เขาจึง-
นบพระมหา....
- (84) ธาตุ ด้วยยศบริวารมากมายหลวงหลายอันไปถัดมหา.....เถร..
- (85) เถรมีหมู่สังฆเถร อันทรงธุดงค์ศิลา พระมหาสามีอ.....สี่
- (86) ถัดฝูงอมตยราชเสนา อุบาสก อุบาสิกา บมีอาจคนนาเลย....สาท
- (87) ทองเอาพระมหาทันตธาตุมิพระ.ก. หน้าหนาไชร้.....สามี..."

คุณค่า ศิลาจารึกวัดศรีชุมมีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์สุโขทัย ทำให้ทราบเรื่องราว
ความเป็นมาของราชวงศ์พระร่วงและการก่อตั้งอาณาจักรสุโขทัย ทำให้ทราบถึงพระประวัติ
ของสมเด็จพระมหาเถรศรีศรัทธาฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการทะนุบำรุงพุทธศาสนาด้วย
การสร้างวัด บูรณะปฏิสังขรณ์พระธาตุเจดีย์และพระพุทธรูปที่เมืองต่าง ๆ ทั้งในอาณาจักร
สุโขทัย อินเดียนอนใต้ไปจนถึงเมืองสิงหล (ลังกา) ได้เห็นถึงความเลื่อมใสศรัทธาของ
ชาวสิงหลที่มีต่อสมเด็จพระมหาเถรศรีศรัทธาฯ การบูชาพระบรมสารีริกธาตุ ตลอดถึงการ
แสดงปาฏิหาริย์ของพระธาตุเป็นสิ่งชักจูงใจให้ชาวสิงหลรวมใจกันบำเพ็ญบุญกุศลต่าง ๆ
ในพุทธศาสนา